

Motion till riksdagen 2005/06:A307

av Lars Ohly m.fl. (v)

Arbetstidsförkortning

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att inleda en förkortning av arbetstiden genom att sänka arbetstidsnormen i arbetstidslagen.
2. Riksdagen begär att regeringen återkommer med förslag om sänkt overtidstak.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att dispensansökan för overtid utöver allmän overtid skall innehålla yttrande från företagshälsovård.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att slopa mertidsbegreppet.
5. Riksdagen begär att regeringen återkommer med förslag om att skärpa nattarbetsförbudet.
6. Riksdagen begär att regeringen återkommer med förslag om genomförande av Arbetstidskommitténs, Knas, förslag till inflytanderegler.

2 Förkortad veckoarbetstid

Vänsterpartiet har sedan årtionden drivit frågan om en förkortning av veckoarbetstiden med målet 6-timmarsdag.

Totalt sett arbetar kvinnor och män lika mycket. Skillnaden är att kvinnor arbetar mer obetalt och män mer betalt. Arbetstiderna är anpassade efter en traditionell arbetsdelning mellan könen. Kvinnorna betalar genom att arbeta deltid och därmed blir inkomsten, ersättningen från socialförsäkringssystemen och den framtida pensionen lägre.

Den 40-timmarsnorm som finns i arbetstidslagen är föråldrad och bygger på ett hemmafruideal som inte varit verkligt sedan 1950-talet. En förkortning av veckoarbetstiden, med bibehållen lön, ger förutsättningar för en jämn fördelning av avlönat och oavlönat arbete mellan kvinnor och män. En arbetstidsförkortning gör det möjligt för männen att öka sina insatser i det oavlönade arbetet. En arbetstidsförkortning ger också tid för återhämtning och

Fel! Okänt namn på

därmed bättre villkor för god hälsa. Vidare är det en reform som skulle ge fler plats i arbetslivet i en situation där produktiviteten är rekordhög utan att fler anställs.

Motiven till att genomföra generella arbetstidsförkortningar via lagstiftning är fortfarande aktuella. Det har blivit allt svårare att komma fram avtalsvägen och stora kvinnodominerade grupper på arbetsmarknaden har inte förhandlingsstyrka nog att få igenom reella förkortningar. En genomgång av de avtalslösningar som finns visar dessutom att arbetstidsförkortningar som regel tas ut i lediga dagar och inte i förkortad veckoarbetstid. Uttaget av ledigheten tillsammans med det faktum att förändringarna av arbetstiderna är små innebär att de inte leder till vare sig en omfördelning av arbetet i arbetslivet eller en omfördelning av arbetet mellan män och kvinnor i hemmen.

Friåret ger ledighet till en liten grupp som lyckas få vikarie till sin tjänst. Ledigheter bör antingen vara generella eller fördelas till en viss grupp med specifika skäl t.ex. föräldrar. Att avskaffa friåret kan bidra till en finansiering av en generell arbetstidsförkortning.

Erfarenheter visar att det är möjligt att kombinera tre delfaktorer: fler människor i arbete, mindre arbetad tid per person i sysselsättningen och ett högre antal arbetade timmar totalt i ekonomin. Det finns också goda exempel att hänvisa till: 6-timmarsdagen i Kiruna som visat sig vara en fördryring för kommunen men en vinst för samhällsekonomin då sjukskrivningarna minskat. Toyota i Mölndal har 6-timmarsdag för alla anställda. Nettovinsten och kundservicen har ökat och sjukskrivningarna minskat.

Vänsterpartiet anser att riksdagen under kommande mandatperiod bör fatta beslut om att inleda en förkortning av veckoarbetstiden genom sänkt norm i arbetstidslagen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

3 Olika arbetstider

I Sverige har antalet lönearbetstimmar per sysselsatt person minskat under 1990-talet och fördelningen av de arbetade timmarna har blivit alltmer ojämn i befolkningen. Totalt har antalet lönearbetstimmar legat relativt stabilt på omkring 120–130 miljoner timmar per vecka sedan början av 1980-talet. Men bakom siffrorna döljer sig stora interna förändringar. Inte minst antalet personer i arbetsför ålder har ökat kraftigt. Totalt har antalet faktiska lönearbetstimmar, fördelat på de arbetsföra, minskat. Men enligt SCB:s arbetskraftsundersökning skiljer sig fördelningen av arbetade timmar stort mellan olika grupper; närmare 900 000 personer har en veckoarbetstid på mer än 40 timmar. De flesta av dem, nästan 700 000, jobbar mer än 45 timmar i veckan. Med andra ord arbetar en dryg femtedel förhållandevis mycket.

TCO har i en rapport visat att dagens nivå på övertidsuttaget motsvarar nästan 20 000 jobb. All övertid går inte att omvandla till nya jobb. Däremot bör mer av permanent övertid omvandlas till nya jobb. Tudelningen på arbetsmarknaden ökar, få jobbar mycket och övertid medan andra står helt utan arbete eller ofrivilligt arbetar deltid. Det ser olika ut i olika branscher men

genomgående är det småbarnsföräldrar som har det högsta övertidsuttaget. När taket på övertiden, som ligger på max. 200 timmar per kalenderår, passerats befarar TCO att den övergår till dold, obetald övertid, i praktiken en timlönesänkning.

Övertidstaket bör sänkas till 150 timmar innan dispens krävs. 150 timmar innebär att EU-gränsen om max. 48 timmar under en fyramånadersperiod klaras. Efter den tillåtna övertiden kan dispens medges om 150 timmar under ett kalenderår. Regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag om detta.

Alla arbetstidsregler är till för att skydda löntagares hälsa. Det finns därför skäl att skärpa kraven på att dessa aspekter skall beaktas. Vänsterpartiet föreslår därför att dispensansökan skall innehålla ett yttrande från företagshälsovården. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Det ofrivilliga deltidarbetet drabbar främst kvinnor. På olika sätt bör omotiverade deltidstjänster omvandlas till heltid. Via erfarenheter från Helaprojektet, bättre arbetsrätt, kan ofrivilliga anställningar minska. Även mertidsbegreppet i arbetstidslagen stimulerar inrättandet av deltidanställningar. Detta begrepp bör tas bort ur lagen. Bara ett entydigt begrepp bör finnas för vad övertid är, dvs. sådan arbetstid som överstiger ordinarie arbetstid i anställningsavtalet. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

4 Obekväma arbetstider

Förutom en förkortning av veckoarbetstiden måste arbetstagarnas inflytande över arbetstiden öka. LO-medlemmar är den grupp som har oftast arbetar på obekväma och oregelbundna tider.

Bland LO:s kvinnor är det nio gånger vanligare att ha obekväma eller oregelbundna arbetstider än bland Sacos kvinnor. Bland männen är det nästan fem gånger vanligare inom LO än inom Saco. Drygt 50 % av småbarnsmammor inom LO arbetar på obekväma eller oregelbundna arbetstider. Motsvarande andelar för TCO är 15 % och för Saco ännu lägre.

Arbetstidslagen innehåller också ett förbud om nattarbete. Om de avtalslutande parterna inte kommer överens om en annan förläggning av arbetstiderna är det lagen som gäller, vilket ger arbetstagarna visst inflytande över förläggningen. Vill arbetsgivaren förlägga arbetstiden på natten eller variera veckoarbetstiden måste denne förhandla och träffa överenskommelse om detta med den fackliga organisationen. Så sker också i stor utsträckning. Processindustri, sjukvård, transporter, bensinmackar, telefonbanker m.fl. bedriver verksamhet dygnet runt. Arbetsgivarna köper ökad flexibilitet genom att erbjuda kortare arbetstid och/eller ekonomisk ersättning. Arbetstagarna garanteras ett visst inflytande över arbetstidens förläggning via avtal och får kompensation (i tid eller pengar) för obekväma arbetstider och oregelbundet arbete.

Fel! Okänt namn på

Nattarbete och skiftarbete sliter hårdare på människor. 24-timmarssamhället gör det viktigare att öka möjligheterna att förbättra skyddet för personal i dessa sektorer.

En utgångspunkt är att nattarbetsförbudet skall omfatta tid mellan kl. 22 och 06 (i dag mellan kl. 24 och 05 enl. 13 § arbetstidslagen). Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

5 Inflytanderegler

Nuvarande inflytanderegler har spelat, och spelar ännu, en viktig roll för arbetstagarnas möjligheter att påverka sina arbetstider och övriga arbetsvillkor. Men samtidigt speglar de delvis gårdagens arbetsliv och arbetsorganisation. Förändrade produktions- och organisationsmönster och den pågående internationaliseringen har bl.a. inneburit stora förändringar i arbetslivet.

Hierarkiskt uppbyggda arbetsorganisationer där arbetskraften övervakas och kontrolleras har fått ge plats för organisationer där verksamheternas konkurrenskraft mera bygger på aktiva och självständiga arbetstagare som tar utökat ansvar och som kräver motiverade och engagerade medarbetare. Samtidigt har ökade lönsamhetskrav i näringslivet och resursbristerna i offentlig verksamhet inneburit ett ökat antal arbetsplatser som kännetecknas av magra organisationer, högt uppdrivet tempo och höga prestationskrav med små möjligheter för arbetstagarna att påverka sin arbetssituation.

Behov finns därför av en ny inflytandelagstiftning, som förutom att fylla kollektivets behov av inflytande över strategiska verksamhetsbeslut såsom investeringar, bemanning, arbetsorganisation m.m. även sätter ökat fokus på individens behov av inflytande över sin egen arbetssituation. Inte minst gäller detta arbetstagarnas inflytande över sina arbetstider.

Vänsterpartiet har länge krävt att den arbetsrättsliga lagstiftningen skall ses över. Vi har mot bakgrund av den pågående omvandlingen av arbetslivet betonat nödvändigheten av en fortsatt demokratisering av arbetslivet där de enskilda arbetstagarnas behov av inflytande över sitt arbete inte är minst viktigt att förstärka.

Sedan år 1997 är Sverige inne i en period av höga sjuktal. Förutom ofärden och lidandet för de enskilda individerna växer även samhällets kostnader. Med en ökande andel av arbetskraften utanför arbetslivet undergrävs förutsättningarna för finansieringen av välfärdspolitiken i framtiden. Det finns givetvis inga enkla lösningar på ohälsoproblemen, sambanden är komplexa. Aktuell arbetslivsforskning bekräftar dock att samband finns mellan den arbetsrelaterade ohälsan och magra organisationer med höga prestationskrav och litet inflytande för den enskilde arbetstagaren. Bristen på inflytande har blivit en riskfaktor för ökad ohälsa i de nya organisationer som växer fram i arbetslivet.

År 2001 tillsatte regeringen en ny arbetstidskommitté, Knas, vars uppdrag var att pröva olika vägar till förkortning av arbetstiden samt att lämna förslag

Fel! Okänt namn på

på hur dessa skulle kunna genomföras. I direktiven beskrivs bakgrunden till kommitténs uppdrag.

Där framhålls att arbetslivet och arbetsmarknaden under 1990-talet genomgått stora förändringar. Massarbetslöshet har ersatts av snabbt växande sysselsättning, ökade sjukskrivningstal och fler anmälda arbetsskador och sjukdomar. Kraftiga besparingar och rationaliseringar har bidragit till arbetsmiljöproblemen. Särskilt betonas den ökade stressen och hetsen i arbetslivet.

Det konstateras vidare att arbetstidens längd och förläggning är av stor betydelse för arbetstagarna och att forskningen visar att ett ökat inflytande över arbetstiden, såväl dess förläggning som längd, för individen kan bidra till att minska stressen och därmed uppkomsten av stressrelaterade sjukdomar. Det understryks att ökat inflytande för individen måste gå att kombinera med effektivitet och flexibilitet i verksamheten, eftersom ökat inflytande för individen är nödvändigt om bättre förutsättningar för ett utvecklande arbete, ökad hälsa och ett mera jämställt samhälle skall kunna skapas.

Inom ramen för Arbetstidskommitténs, Knas, arbete överlämnades i juni 2002 ett delbetänkande till regeringen som innehåller förslag om införande av en ny ledighetslag med fem nya lediga dagar per år samt ett ökat arbetstagarinflytande över ledighetens förläggning. Om arbetstagaren så önskar skall ledigheten kunna tas ut som timmar. Enligt förslaget skall även semesterdagar överstigande 4 veckor kunna tas ut som timmar. Sammantaget skulle arbetstagarna därmed förfoga över minst 80 timmars ledighet varje år att förlägga enligt önskemål, också om önskemålet är att korta den dagliga arbetstiden eller veckoarbetstiden.

Vänsterpartiet har länge drivit krav på förkortningar av normalarbetstiden och ökat inflytande för arbetstagarna över arbetstidens förläggning. Ökat arbetstagarinflytande över arbetstiden är en förutsättning både för ett mänskligare arbetsliv och samhälle med minskad ohälsa och ökad jämställdhet mellan kvinnor och män och för ökad produktion och produktivitet i verksamheterna. I likhet med JämO anser Vänsterpartiet att utifrån ett jämställdhetsperspektiv är en förkortning av veckoarbetstiden att föredra framför en arbetstidsförkortning som tas ut i form av lediga dagar.

Vänsterpartiet anser att Arbetstidskommitténs, Knas, förslag om stärkt arbetstagarinflytande är steg i rätt riktning. Regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag om detta.

Stockholm den 4 oktober 2005

Lars Ohly (v)

Lars Bäckström (v)

Lennart Gustavsson (v)

Alice Åström (v)

Camilla Sköld Jansson (v)

Berit Jóhannesson (v)

Karin Thorborg (v)

Sermin Özürküt (v)